
VLADIMÍR SKALIČKA A JAZYKOVÝ KONTAKT⁽¹⁾

VÍT BOČEK

VLADIMÍR SKALIČKA AND LANGUAGE CONTACT

The paper maps the view of Vladimír Skalička, one of the main figures of the second generation of the Prague School, on the four related questions of language convergence and contact (linguistic areas, mixing of languages and dialects, causes of linguistic change, and borrowing). Skalička's ideas on language contact are presented in the context of his work, especially his typological theory and his approach to the question of language development. Also discussed and evaluated is the place that Skalička's thinking on language contact has in a wider context, namely in the Prague School. It is shown that these are not antiquated opinions but a living heritage that can be further developed.

Keywords: Vladimír Skalička; typology; language contact; borrowing; linguistic area; Prague School

Silný zájem pražské školy o otázky jazykové konvergence je dobře znám. Největší pozornosti se patrně dostalo tématu jazykových svazů, neboť sám tento pojem byl teoreticky uchopen právě v klasickém období pražské školy a průběžně byl pražskými autory aplikován a dále domýšlen v kontextu konkrétních jazykových situací (zejména svaz eurasijský, balkánský a středoevropský; srov. Nekula 2003 s literaturou). Druhým velkým tématem je otázka role a vzájemného vztahu vnějších a vnitřních příčin jazykových změn, resp. faktorů činných při jazykové změně (srov. Vykypěl 2005: 262–266; 2008 s literaturou). Diskuse nad těmito dvěma problémy jsou v dnešní areálo-

1 Text je upravenou a rozšířenou verzí první části přednášky, kterou autor pronesl v Pražském lingvistickém kroužku 15. listopadu 2021 v Praze. Některé z myšlenek představených v přednášce byly podrobeny revizi.

vé a kontaktové lingvistiky, a možno říci v široce pojímané lingvistice historické stále živé, ovšem ne vždy plodné. Debaty o jazykových svazech se někdy vyčerpávají definičními spory, jindy naopak absencí jakéhokoliv vymezení (srov. Urban 2007). Debaty o příčinách jazykových změn mnohdy zadrhávají na černobílé představě o absolutním primátu jedné, či naopak druhých faktorů (srov. Boček 2014: zejména 182–183 a *passim*). Primární texty pražské školy tak zůstávají inspirativní četbou i pro účely snazší orientace v záplavě dnešních kontaktologických textů.

Tento článek mapuje pohled Vladimíra Skaličky, jedné z hlavních postav druhé generace pražské školy, na otázky jazykového kontaktu. Sledujeme přitom cíle historiografické a aktualizací. Chceme v první řadě představit Skaličkovy myšlenky k jazykovému kontaktu jako takové a také v širším kontextu jeho prací, zejména jeho typologické teorie a jeho přístupu k otázce jazykového vývoje. Zadruhé nám půjde o vyznačení a zhodnocení místa, které má Skaličkovy myšlenky o jazykovém kontaktu v ještě širším rámci, totiž právě v pražské škole. Ukážeme, že se nejedná o antikvované názory, ale o živé dědictví, jež je možno dále rozvíjet.

JAZYKOVÉ SVAZY

Pokud jde o tematiku areálových vztahů mezi jazyky, Skalička ve třicátých letech 20. století přispívá k Jakobsonovu pojetí eurasijského jazykového svazu a k poznámkám téhož autora o shodách některých jazyků středoevropských; vedle kusých starších poznámek se pak od konce šedesátých let soustředěněji zabývá také balkánským jazykovým svazem.

Chronologicky první je u Skaličky reflexe teorie o existenci *eurasijského jazykového svazu*, budované jak známo na vlastnostech fonologických, totiž korelaci měkkosti konsonantů a absenci polytonie (Jakobson 1931a; 1931b). Skalička se ji ve svém raném textu pokouší podpořit krátkou úvahou o případných konvergenčních rysech eur-

asijských jazyků v oblasti gramatiky, konkrétně poukazem na existenci nominální věty a absenci slovesa ‚mít‘ (Skalička 1934: 273–274 = 2004a: 35–36). O rok později pak v závěru studie „Zur ungarischen Grammatik“ přidává ještě třetí gramatický rys, ústup/zánik vokativu jako samostatného pádu, a méně otevřeně či jasně i čtvrtou vlastnost, absenci polysyntézy (Skalička 1935a: 63–64 = 2004a: 87–88). V téže roce se Skalička ještě snaží upřesnit Trubeckého myšlenku (zprostředkovanou Jakobsonem [1931a: 51–52]) o existenci skloňování jako charakteristickém rysu eurasijských jazyků, když na základě možných kombinací dvou rysů, pádů a apozic, rozlišuje čtyři typy skloňování, přičemž eurasijské jazyky podle něj disponují specifickou kombinací aglutinačních pádů a izolačních apozic (Skalička 1935b = 2004a: 107–110). Obecně je Skalička opatrný, pokud jde o přisuzování zmíněných svazových jevů přímo jazykovému kontaktu, když opakuje s přímým odkazem na Trubeckého (1931: 233–234), že by bylo předčasné spokojit se v případě jazykových svazů s předpokladem substrátového působení nebo prostě vlivu jednoho jazyka na druhý (Skalička 1935a: 63 = 2004a: 87). Na stejném místě také konstatuje, že výsledky hledání svazových rysů jsou v gramatice méně významné než ve fonologii.

Téměř současně s reflexí teorie o eurasijském jazykovém svazu se Skalička inspiruje u Jakobsona také, pokud jde o myšlenku podobnosti češtiny a slovenštiny („českoslovenštiny“) s maďarštinou. Opět se jedná o areálové podobnosti fonologické, přičemž Skalička (1935c = 2004a: 104–106) rozvíjí Jakobsonův poukaz na shodu v kvantitativní korelaci vokálů a expiratorním přízvuku na první slabice a podobnosti v systému konsonantů (Jakobson 1929: 109; 1931a: 13). Skaličkova práce stojí společně s několika texty Ludovíta Nováka z třicátých let na počátku zkoumání tzv. *středoevropského jazykového svazu* (srov. Januška 2017: 66–68 s literaturou).

K problematice jazykových svazů se Skalička znovu obrací až na konci šedesátých a v první polovině sedmdesátých let, tentokrát již s výraznou oporou v typologické teorii, kterou mezitím vypracoval

do ucelené podoby. Jakýmsi mostem mezi zkoumáním středoevropského jazykového svazu a balkánského jazykového svazu je jeho studie „Zum Problem des Donausprachbundes“ (Skalička 1968 = 2006: 1053–1059), v níž typologicky porovnává slovanské jazyky „dunajské pánve“, maďarštinu a rumunštinu. Popisuje podobnosti a rozdíly mezi nimi, přičemž uznat je ochoten spíše shody fonologické než shody na jiných rovinách. Ukázat chce především to, že konvergence v rámci jazykového svazu není základním principem vývoje jednotlivých zkoumaných jazyků: „Materiál jazyků dunajské pánve ukazuje, že se tu nabízí jazykový svaz ne jako základní princip, nýbrž jako přídatný faktor“ (Skalička [1968] 2006: 1059).⁽²⁾

Následují pak tři texty věnované již výhradně *balkánskému jazykovému svazu*. V prvním z nich (Skalička 1969 = 2006: 1048–1052) nacházíme aplikaci základní poučky Skaličkovy typologie i na pojem jazykového svazu: i ten je kombinací vlastností různých typů, přičemž některé z nich v daném svazu dominují:

Musíme ještě jednou zdůraznit, že žádný jazyk nepředstavuje čistý typ, ani žádný jazyk balkánský. Totéž přirozeně platí také o jazykových svazech. Jazykový svaz je model, který se pomalu realizuje v souboru jazyků. A tento model se nemůže – stejně málo jako nějaký jednotlivý jazyk – skládat z čistého typu, to není možné. Platí tedy pravidlo: jazykový svaz je tvořen několika typy; například se jazykový svaz může skládat z jistých vlastností izolačního a jiných vlastností aglutinačního typu (Skalička [1969] 2006: 1049).⁽³⁾

2 „Das Material der Sprachen des Donaubeckens zeigt, daß sich der sog. Sprachbund hier nicht als Grundprinzip, sondern als zusätzlicher Faktor darbietet“ (Skalička 1968: 9). Protože překlady Skaličkových cizojazyčných textů do češtiny bohužel nejsou ve vydání jeho souborného díla vždy zcela přesné, a nevystihují tak významové nuance Skaličkova úsporného stylu, uvádíme zde a v následujících případech také originální znění citovaných pasáží.

3 „Wir müssen jedoch betonen, daß keine Sprache einen reinen Typus darstellt, auch keine Balkansprache. Dasselbe gilt natürlich auch von den Sprachbünden. Ein Sprachbund ist ein Modell, das sich in der Summe der Sprachen allmählich realisiert. Und dieses Modell kann nicht – so wenig wie eine einzelne Sprache – aus einem reinen Typus bestehen, das

A protože ve Skaličkově typologii platí, že v konkrétním jazyce jeden typ nebo více typů převažují, je totéž možno opět aplikovat i na jazykový svaz. Pro balkánský jazykový svaz Skalička postuluje dvě typologická ohniska, mohli bychom říci dominanty balkanismů: flexivní, kam řadí postpozitivní člen (protože tento přijímá exponenty rodu a čísla), existenci vokativu a opakování předmětu (což se podobá kongruenci; genetické východisko těchto rysů je podle Skaličky v rumunštině), a ohnisko izolační, kam spadá neexistence infinitivu a posesivní dativ (genetické východisko je v řečtině). V typologickém třídění balkanismů Skalička pokračuje v dalším textu (Skalička 1972 = 2006: 1120–1123), v němž se zamýšlí nad případnou existencí ještě třetího ohniska aglutinačního (s východiskem v řečtině, rumunštině, ale hlavně bulharštině). V posledním textu věnovaném balkánskému jazykovému svazu (Skalička 1976 = 2006: 1139–1144) autor prochází morfologický systém jednotlivých balkánských jazyků, naznačuje celkový typologický profil každého z nich a konstatuje mezi nimi velkou typologickou rozdílnost. To jej vede k následujícímu závěru: „realizace balkánského jazykového svazu (a pravděpodobně i každého jiného jazykového svazu) nikterak netvoří vedoucí vývojový princip příslušných jazyků. Spíše představuje posilování vedoucích vývojových tendencí“ (Skalička [1976] 2006: 1144);⁴ těmito vedoucími vývojovými tendencemi přitom Skalička myslí interní, vnitrojazykové dispozice a směřování. Je to podobný závěr, k jakému autor dospěl v článku z roku 1968 (srov. výše), jen je tentokrát generalizován na poučku o jazykových svazech obecně.

Souhrnem je možno říci, že Skaličkův přínos k tematice areálových shod je v rámci pražské školy významný. O jeho pracích k jazykovým svazům pojednal podnětně z perspektivy lingvistické antropologie

ist nicht möglich. Es gilt also die Regel: Ein Sprachbund wird von mehreren Typen gebildet; z. B. kann sich ein Sprachbund aus gewissen Eigenschaften des isolierenden und anderen Eigenschaften des agglutinierenden Typus zusammensetzen“ (Skalička 1969: 39–40).

4 „Die Realisation des balkanischen Sprachbundes (und wahrscheinlich auch jedes anderen Sprachbundes) bildet keineswegs das führende Entwicklungsprinzip der betreffenden Sprachen. Es stellt vielmehr eine Stärkung der leitenden Tendenzen dar“ (Skalička 1976: 14).

Vrhel (2005: 2–5), který přitom vyzdvihl samostatnost Skaličkova myšlení: „téma je Skaličkou chápáno zcela autonomně, nikoli jako návaznost či jednoduché rozvíjení někdejších idejí světově proslulých ruských filologů“ (Vrhel 2005: 3). Myslíme, že řečené platí spíše jen do určité míry. V jedné z možná nejpálčivějších otázek, totiž zda se svazové shody vůbec dají či mají vysvětlovat jako výsledek jazykového kontaktu, zůstává Skalička závislý na Trubeckém, když – jak již uvedeno výše – pouze upozorňuje na problematickou teorii substrátového působení (srov. k tomu později a obecněji ještě Skalička 1963a: 65 = 2004b: 873–874). Zmíněná obecná otázka přetrvává v areálové lingvistikce dodnes a odpovídá se na ni – méně často – záporně (tj. v duchu původního Trubeckého a Jakobsonova pojetí, chápajícího konvergenci jako společnou paralelní inovaci sousedících jazyků)⁽⁵⁾ i – převahou – kladně (ať už ve smyslu vlivů jednosměrných, nebo – častěji – vzájemného působení mezi jazyky uvnitř svazu⁽⁶⁾).

Jako výrazný Skaličkův příspěvek je třeba vnímat pokus o odhalení gramatických shod eurasijských jazyků: je to jednak návrh nových rysů, jednak upřesnění Trubeckého úvah o deklinaci.⁽⁷⁾ Pokud víme, v případě eurasijského jazykového svazu je, co se týká jeho případných dalších nefonologických rysů, možno odkázat již jen na přednášku Václava Poláka „Poznámky k západoevropskému jazykovému svazu“, která byla pronesena v Pražském lingvistickém kroužku 31. března 1947. Polák v ní rozlišil dva základní typy evropských jazyků na základě rysu autonomnost : neautonomnost slova:

Proti eurasijské jazykové asociaci charakterisované v morfolo-
gicko-sémantickém plánu jazykové výstavby autonomností slo-
va stojí západoevropské jazykové společenství pro něž – zdá se –

5 Pro počátky konceptualizace jazykového svazu u Jakobsona a Trubeckého srov. Sériot (2002: zejména 101–103) a Nekula (2003: 71–74, 78–81).

6 Tuto linii rozvíjí v rámci pražské školy Havránek ve svých textech k balkánskému jazykovému svazu (srov. Gladkovová 1990 s literaturou).

7 Na rozdíl od nás hodnotí Sériot (2002: 85, pozn. 8) Skaličkův pokus jako nepřesvědčivý a nesystematický.

může platit naopak ztráta slovní autonomnosti za dominantní rys jazykové stavby (Polák 1949a: 142 = Čermák – Poeta – Čermák 2012: 326–327).⁽⁸⁾

Ovšem jako nejvýznamnější se nám jeví transpozice Skaličkova obecnětypologického pojetí jazyků jako struktur složených z vlastností různých typů na pojetí jazykového svazu: i na něj je možno pohlížet jako na specifickou kombinaci rysů různých typů, přičemž některé dominují. V případě balkanismů Skalička naznačuje flexivně-izolačně-aglutinační, tedy silně různorodou dominantu. Jeho přístup může být inspirativní pro popis i jiných jazykových svazů. Za pokus by v tomto ohledu stálo kupříkladu zhodnocení konvergenčních rysů středoevropského jazykového svazu. Z přehledu v literatuře zvažovaných „středoeuropeismů“ (viz Januška 2017: 111–113) je možno předběžně soudit, že by se zde patrně jednalo o dominantu flexivně-izolační. Skaličkovu poučku o typologicky smíšeném charakteru jazykových svazů je také možno aplikovat diachronně: tak jako je vývoj jazyka pohybem od jedné kombinace typů ke kombinaci jiné, tak by byl i vývoj jazykového svazu pohybem od jedné kombinace typů k jiné kombinaci – tak by například bylo možno si všimat, které balkanismy ze Skaličkových ohnisek byly v kterých dobách dominantní, zda docházelo či nyní dochází k posunu, tj. posílení, či naopak oslabení jednoho či druhého ze Skaličkovou postulovaných typologických ohnisek balkánského svazu. Rela-

8 Neautonomností slova přitom Polák myslí ztrátu vyjadřování gramatických kategorií na lexému a jeho nahrazení jinými prostředky (pevný slovosled, perifrastické konstrukce slovesné i jmenné). Ačkoli explicitně neodkazuje na Skaličkovu typologii, fakticky zde pojednává o převaze vlastností izolačního typu v jazycích západní Evropy. Polákova autonomnost slova v eurasijském prostoru pak nutně odpovídá flexivnímu a aglutinačnímu vyjadřování. Polák dodává, že v tomto pojetí je eurasijský jazykový svaz „poněkud jiného zeměpisného dosahu, než jaký měl na mysli R. Jakobson, přestože se v základním pojetí od něho neliší“ (Polák 1949a: 143 = Čermák – Poeta – Čermák 2012: 327). Kam až směřem na západ podle Poláka eurasijský svaz dosahuje, se však nedozvídáme. V textu z roku 1949, zjevně souvisejícím s uvedenou přednáškou, se Polák věnuje perifrastickým slovesným konstrukcím západoevropských jazyků, opět v protikladu k jazykům eurasijským, ale navíc i jazykům středoevropského a balkánského svazu. Za pozornost stojí, že i on v souladu s dosavadními pracemi Trubeckého, Jakobsona a Skaličky nevysvětluje svazové shody kontaktem, nýbrž je považuje za jevy vzniklé paralelním, nezávislým vývojem (Polák 1949b: 69).

tivní chronologii historických změn v gramatice balkánských jazyků by se tak dodala diachronně-pražskotypologická perspektiva. Takový přístup by opět mohl platit obecně a být aplikován na další jazykové svazy. V případě námi zmíněného středoevropského svazu bychom si mohli například klást otázku, která složka jeho dominanty je případně na ústupu a která posiluje.

MÍŠENÍ JAZYKŮ A DIALEKTŮ

Další oblastí, v níž se Skalička vyjadřuje k otázce jazykového kontaktu, avšak velmi stručně, jsou jeho reakce na různé koncepce považující za vůdčí princip jazykového vývoje míšení jazyků. Uhlenbeckovy a Trubeckého myšlenky o vzniku indoevropštiny, respektive indoevropských jazyků míšením (srov. Uhlenbeck 1934; Trubetckoj 1939) zmiňuje Skalička spíše mimochodem v kontextu svých úvah o rozvrhu veškeré jazykovědné práce do tří okruhů, jimiž jsou pro něj problém poměru jazyka k nejazyku (problém semiologický), problém poměru jazyka k jiným jazykům (problém jazykové různosti) a problém poměru jazyka k nižším jednotkám (problém jazykového útvaru):

Jsou patrné na útvaru indoevropského prajazyka stopy toho, že vznikl smíšením z jazyků dvou, jak soudí Uhlenbeck? Je podobnost indoevropských jazyků způsobena snad jen míšením, jak soudí Trubeckoj? Na takové otázky a námítky může genealogická linguistika odpovědět jen tehdy, když si dobře osvojí problematiku jazykového útvaru (Skalička 1948: 93 = 2004a: 363).

Později Skalička (1952) mluví o míšení jazyků v kontextu Stalinova zásahu proti marristickému novému učení o jazyce, jehož významnou složkou byla právě představa neustálého míšení jazyků. Skalička zmiňuje různé dosavadní koncepce míšení jazyků, tematizuje blízkost kontaktujících jazykových útvarů (úroveň dialektů) jako důležitou podmínku pro výraznější míšení, otázku pidžinových jazyků

vnímá jako otevřenou. Zdá se, že sám chápe míšení jako nedůležitý prvek v celkovém vývoji jazyků:

Zvláště častá je představa míšení jazyků jako základního projevu jazykového vývoje. Tak se míšením někdy vysvětluje – aby-
chom zůstali v rámci indoevropských jazyků – vznik krétštiny (Hrozný), hetitštiny, armenštiny, rumunštiny, albánštiny, angličtiny – ba i staré indoevropštiny (Uhlenbeck). Neznamená to ovšem, že by bylo třeba pojem „míšení“ zavrhnout úplně. Jednak je to zjev neustálý, který ponenáhlu pozměňuje jazyky. [...] Míšením musíme také vysvětlovat dialektické oblasti, které jsou na přechodu mezi jednotlivými dialekty (k míšení, hluboko jdoucím, tu mohlo dojít, protože se jednalo o zcela blízký základní fond a zcela blízkou gramatickou stavbu). Otázku dorozumívacích jazyků (různých pidgin-english apod.) je třeba ještě rozřešit – ovšem to v celkovém vývoji indoevropských jazyků nehraje důležitou úlohu (Skalička 1952: 37–38 = 2004b: 546).

Ve stejné době věnuje Skalička pozornost protichůdným procesům diferenciaci a integraci ve vývoji dialektů, koreluje převahu jednoho či druhého procesu v konkrétní době s marxisticky vymezenými typy společenského řádu a o míšení jazyků píše s oporou o Stalinovo vystoupení proti marrismu:

Míšení je pouze pomocným jevem ve vývoji jazyků – aspoň ve vývoji dosavadním. Proto nejsou správné výklady o tom, že francouzština vzniká jako jazyk zcela nový smíšením latiny s jinými jazyky, i když snad způsobily tyto jazyky v latině některé změny (Skalička 1954: 310 = 1960: 16 = 2004b: 694).⁽⁹⁾

9 Dodatek „aspoň ve vývoji dosavadním“ z první věty citované pasáže není nepodstatný. Souvisí patrně se Skaličkovou reflexí teorie o tom, že vývoj jazyků směřuje ke vzniku jediného, „všesvětového“ jazyka, teorie, jež se objevuje jak v marrismu, tak u Stalina. Těto speciální otázky chceme věnovat soustředěnější pozornost v samostatné stati.

PŘÍČINY JAZYKOVÝCH ZMĚN

Na přelomu padesátých a šedesátých let 20. století se Skalička více věnuje obecné problematice příčin jazykových změn. Zde bychom jistě nějaký výraznější pokus vypořádat se s otázkou cizojazyčného impulsu na vznik či průběh jazykové změny čekali, ale není tomu tak. Příliš konkrétního nenacházíme ve stati „O příčinách jazykových změn“, kde se sice vymezují tzv. vnější příčiny jazykových změn, ale Skalička má přitom na mysli obecně vztah jazyka ke světu, k proměňující se mimojazykové skutečnosti, na kterou jazyk reaguje vznikem nových slov a méně přímo změnami v oblastech nelexikálních (zde Skalička nabízí spíše úvahy glotogonické, týkající se vzniku jazyka, srov. Skalička 1958: 73 = 1960: 28–32 = 2004b: 707).⁽¹⁰⁾ Nezdá se, že by mezi vnější příčiny počítal i kontakt jazyků. Na jiném místě pak Skalička konstatuje, že z hlediska systému ovlivňovaného jazyka jsou cizí vlivy relativně náhodné, protože jsou dané zvnejšku (právě cizím jazykem, obecněji historickými skutečnostmi):

Ve skutečnosti je tomu nepochybně tak, že v jazyce působí složitá kauzalita. Jazyk pak je složitý systém a charakter systému určuje do vysoké míry, jaké změny se v systému provádějí. Do tohoto systému však zasahují vlivy cizích jazyků. Přirozeně jdou tyto vlivy ruku v ruce s potřebami systému, jsou však dány systémem cizího jazyka a historickými skutečnostmi. Cizí vliv je tedy ze stanoviska jazykového systému do určité míry náhodný (Skalička [1959] 2004b: 730–731).⁽¹¹⁾

10 O Skaličkově pojetí jazykové změny v kontextu dalších pražských i nepražských prací viz Vykypěl (2005: 255–266).

11 „In der Wirklichkeit verhält es sich bestimmt so, daß in der einzelnen Sprache eine komplizierte Kausalität wirkt. Die Sprache selbst ist ein kompliziertes System und die Art des Systems bedingt in hohem Maße, welche Veränderungen im System stattfinden. In dieses System greift aber der Einfluß der fremden Sprachen ein. Natürlich geht dieses Eingreifen in einem Zusammenhang mit den Bedürfnissen des Systems vor sich, sie ist aber auch durch das System der betreffenden *fremden* Sprache und durch die historischen Ereignisse bedingt. Der fremde Einfluß ist also vom Standpunkt des sprachlichen Systems im gewissen Sinne zufällig“ (Skalička 1959: 6–7).

Konkrétnější vyjádření k otázce možného vlivu jazyka na jazyk nacházíme u Skaličky v jeho skriptech *Úvod do jazykovědy*. Zde po pasážích o přejímání lexika, představujících standardní, učebnicové výklady o dílčích tématech (motivy přejímání, řetězové přejímání, internacionalismy, změny významu u výpůjček, kalky; Skalička 1963a: 62–64 = 2004b: 872–873), čteme relativně nenápadnou poznámku:

Mnohem problematičtější je cizí vliv mimo slovník, tj. v hláskosloví, tvarosloví, syntaxi. Zde je mnohem větší možnost vysvětlovat případné shody jako hru náhody (Skalička 1963a: 64 = 2004b: 873).

Z ladění textu se zdá pravděpodobné, že užitím slova náhoda má Skalička na mysli shody mezi jazyky dané nezávislým, paralelním vývojem. Snad jen o něco vstřícnější vyjádření k možnosti cizího vlivu na nelexikální oblasti jazyka pak nacházíme ještě v dalším textu z téhož roku, v němž Skalička mimo jiné komentuje různé druhy kauzalit, s nimiž se v lingvistice pracuje; jedním z nich je „[k]auzalita daná vlivem cizího jazyka. I zde jsou případy, kde je kauzalita nesporná (stejný zvuk, stejná a přece nesnadná konstrukce fráze atd.). Jsou zde případy možné (např. stejný přízvuk v sousedních jazycích) a případy, kde je tento výklad absurdní“ (Skalička 1963c: 44 = 2004b: 906). Konkrétní příklady kontaktu jazyků, z nichž bychom si mohli učinit jasnější představu o Skaličkových názorech, zde bohužel chybí.

TYPOLOGIE A PŘEJATÁ SLOVA

V rámci své typologické teorie nastolil Skalička jedno konkrétní kontaktologické téma, totiž příznivost vůči lexikálním přejímkám jakožto typologicky relevantní rys. Pokud víme, poprvé se tato otázka objevuje v textu věnovaném typologii mluvené čínštiny (Skalička 1946 = 2004a: 316–344). Skalička zde porovnává čínštinu s angličtinou s cílem ukázat, že první je dominantně polysyntetická, nikoli izolační,

jak se má často za to a jak je tomu jasně u angličtiny. V části věnované rozdílům obou jazyků v tvoření slov vychází Skalička z obecného protikladu mezi slovy značkovými (slovotvorně/synchronně neprůhlednými, jednoduchými, nerozdělitelnými) a popisnými, zavedeného Mathesiem, a ukazuje, že angličtina má sklon k prvnímu druhu pojmenování, zatímco čínština s hojnými kompozity k druhému. Tomu odpovídá i chování obou jazyků vůči přejímání cizích slov, když angličtina zmíněného postupu využívá hojně, zatímco čínština málo. Na příkladu dominantně izolační angličtiny a dominantně polysyntetické čínštiny zde tedy Skalička stanovuje příznivost izolace a nepříznivost polysyntetizace vůči přejímání slov:

Co dále není bez zajímavosti pro vlastní pojmenování, je postoj tohoto jazyka k cizím slovům. Angličtina jich má hodně, čínština naopak málo. To je z typologického hlediska rozhodující. Slovo přejaté z cizího jazyka nutně zůstává z morfologického hlediska nejasné a uplatňuje se jako pojmenování značkové: srov. angl. *madame*. Domácí slovo má větší možnost stát se pojmenováním opisným, srov. *madame* ve francouzštině (Skalička [1946] 2004a: 320).⁽¹²⁾

Myšlenka o příznivosti izolace vůči přejímání slov se pak u Skaličky znovu objevuje až v šedesátých letech, a to krypticky, v minimalistickém vyjádření, tematizujícím různou preferenci slovotvorných postupů v jazycích s vysokou mírou flexivnosti/aglutinace, polysyntetizace a izolace: „Existují jazyky, které tvoří slova příponami

12 „Ce qui n'est pas sans importance pour le caractère des dénominations, c'est l'attitude [sic] de la langue en question envers les mots étrangers. L'anglais le possède beaucoup, le chinois, par contre, peu. Ceci est décisive de point de vue typologique. Un mot adopté d'une langue étrangère reste nécessairement peu clair du point de vue morphologique et figure, par conséquent, comme une dénomination chiffrée : cf. angl. « *madame* ». Un mot indigène a une plus grande possibilité d'être une dénomination descriptive : cf. « *madame* » en français“ (Skalička 1946: 390).

(např. rus. сви́нина), skládáním slov (něm. *Schweinefleisch*) nebo přejetím (ang. *pork*)“ (Skalička 1963b = 2004b: 910).¹³⁾

K tématu se pak Skalička soustředěně vrací v polovině sedmdesátých let, kdy mu věnuje celý text s názvem *Lehnwörter und Typologie* (Skalička 1975a = 2006: 1169–1173). Postuluje zde obohacování slovní zásoby přejímáním jako projev izolačního typu. Uvádí několik jazyků, v nichž je izolační typ zastoupen v různé míře, a ukazuje, že tomu odpovídá právě i rozdílná míra přejímek: nejvíce jich má angličtina, méně francouzština, ještě méně italština, španělština a portugalská; vysoký podíl výpůjček v rumunštině a albánštině rovněž odpovídá typologickému profilu těchto jazyků se silně zastoupeným izolačním typem. Jako novum se v textu objevuje myšlenka, že i proces deetymologizace slov domácího původu znamená posilování role izolačního typu v jazyce. V závěru stati se Skalička věnuje otázce přejímání slov u jazyků, v nichž dominuje polysyntetický typ. Konstatuje, že přejímek je málo v čínštině, protože potenciální zdrojová slova anglická a francouzská neodpovídala hláskovým a morfologickým potřebám čínštiny. Naopak velmi mnoho výpůjček je ve vietnamštině, a to proto, že se přejímalo z čínštiny, jejíž slova hláskovým a morfologickým potřebám vietnamštiny vyhovují (jednoduchá struktura slabiky, tvoření slov kompozicí).

V trochu jiném kontextu, totiž při odmítnutí hledat přímé psychologické či sociální příčiny jazykových jevů, se myšlenka o příznivosti izolace vůči přejímání opakuje ještě u Skaličky (1975b: 114 = 2006: 1163):

Jiným příkladem je vysoký počet cizích slov v angličtině. Rozhodně to nesouvisí nijak s nějakou xenofilií. V angličtině je však domovem izolační typ, k němuž patří i izolovaná, značková slova – a taková se nejsnáze realizují přejetím (srov. angl. *calf*

13 „Est' jazyki, kotorye obrazujut slova pri pomoščí suffiksov (naprimer, russk. svinina), pri pomoščí slovosloženija (nem. *Schweinefleisch*), pri pomoščí zaímstvovanija (angl. *pork*)“ (Skalička 1963b: 34).

„tele“ a *veal* (fr.) „telecí“, ale čes. *tele* a *telecí*, něm. *Kalb* a *Kalbfleisch*, maď. *borjú* a *borjúhús*).

Podobně, ovšem spíše implicitně se vyjadřuje ještě Skalička ([1975c] 2006: 1178):

Obě metody [tj. derivace a kompozice] jsou v estonštině dobře zachovány a nebyly nahrazeny žádnou novou metodou. Izolační metoda (srov. např. *hunt* „vlk“, *pilt* „obraz“ [= výpůjčky z germánského prostředí]) nedosahuje velké míry.⁽¹⁴⁾

Skaličkovy stanovení příznivosti vůči přejímání jako izolačního rysu zaslouží několik poznámek. Nejprve je třeba položit si otázku, zda lze vůbec tuto vlastnost zavést deduktivně pro izolační typ jako konstrukt, když se zde jedná o kontakt jazyků, tedy něco, co se netýká pouze vnitřní struktury jazyka, ale i jeho interference s něčím mimo něj, byť také s jazykem, a nikoli se světem mimojazykovým. Samo textové svědectví v pracích pražské školy není jednoznačné. Ve Skaličkově raném textu k této otázce i v citované zmínce z šedesátých let (Skalička 1946; 1963b) se hovoří pouze o příznivosti dominantně izolační angličtiny, tedy již konkrétního jazyka, vůči přejímání. Nicméně ve všech třech textech z roku 1975 se tento rys zřetelně diskutuje jako vlastnost izolačního typu jakožto konstrukt. Vyjádření obojího druhu nacházíme také u Sgalla. V jednom ze svých prvních typologických textů uvádí autor příznivost vůči přejímání slov jako vlastnost izolačního typu (v tomto textu se ovšem hovoří nikoli o typech, ale – terminologicky alternativně – o principech): „[...] princip [...] isolační či analytický (významová slova jsou spojována slovy pomocnými, gramatickými; přejímá se mnoho cizích slov)“ (Sgall 1954: 6). Jinde však představuje přejímání slov pouze jako rys izolačních jazyků:

14 „Beide Methoden sind im Estnischen gut bewahrt und durch keine neue Methode ersetzt worden. Die isolierende Methode (vgl. z. B. *hunt* 'Wolf', *pilt* 'Bild') erreicht kein großes Ausmaß“ (Skalička 1975c: 373).

„K vlastnostem isolačních jazyků s jejich krátkými neměnnými slovy se slabě rozvinutými etymologickými rodinami patří právě hojně přejímání cizích slov“ (Sgall 1958: 94). Až u Vykytěla (2006: 24, 63, 65, 77) se jednoznačně konstatuje, že přejímání slov je rysem izolačního typu. Celkově se zdá, že pasáže o přejímání jako rysu dominantně izolačních jazyků jsou u Skaličky i Sgalla spíše jen formulačními zkratkami, tak jak je tomu v jejich textech i při popisu řady jiných typologicky relevantních vlastností.⁽¹⁵⁾ Z hlediska výstavby pražské typologické teorie je začlenění příznivosti vůči přejímkám přímo do konstruktů izolačního typu logické. V rámci této teorie, budované na pravděpodobnostně-implikačních základech, se jedná o deduktivně predikovanou vlastnost vyplývající z obecnějšího rysu, jímž je v izolačním typu struktura jazyka jako soustavy izolovaných, tj. morfe-maticky nerozložitelných jednotek (slovo = morfém = séma; srov. již Skalička 1935a: 26–27 = 2004a: 54–55). Ve slovníku, tedy výsledku slovotvorby, to znamená přítomnost značkových slov, přičemž takovými bývají (mimo výsledků jiných postupů, jakými jsou zkracování nebo slovnědruhovú konverze) v okamžiku přejetí právě cizí slova. Pokud jde o onen přesah mimo čistě vnitrojazykovou oblast (langue), blízký je v pražské typologii případ jiných rysů, a to v první řadě korelace jednotlivých typů s užitým písemným systémem (srov. Neustupný 1997 a nověji Vykytěl 2021), v druhé řadě pak otázka hojnosti výskytu skupin fonémů v textu v různých typech (k tomuto přesahu do parole srov. Popela 1988: 102).

Chování konkrétních jazyků v jednotlivých kontaktoých situacích je pak až sekundární záležitostí. Realita vnějšího fungování jazyků přejímání jako projevu izolačního typu buď nahrává, nebo odporuje, v závislosti na celé řadě faktorů. Typologickým faktorem je celková míra zastoupení izolačního typu (dalších vlastností izolačního typu)

15 Větší formulační přesnost je u Skaličky možno pozorovat od druhé půle šedesátých let, srov. zejména Skaličkův text *Ein typologisches Konstrukt* (Skalička 1966 = 2006: 973–978), zčásti vystavěný právě tak, že autor ukazuje určitou vlastnost jako extrémní, tj. platnou v jistém typu jako konstrukt, a pak uvádí, do jaké míry bývá v jazycích, v nichž tento typ dominuje, skutečně provedena.

v daném přijímajícím jazyce, lépe řečeno aktuální vývojová tendence tohoto jazyka, tj. otázka, zda je v něm izolační typ jako takový (prostřednictvím jiných vlastností) právě na ústupu, nebo na vzestupu. Jazyky s dominancí izolačního typu a jazyky se silnou tendencí k posílení izolačního typu budou k výpůjčkám otevřenější než jazyky, v nichž dominuje jiný typ, respektive jiná než izolační vývojová tendence. Tím ovšem není řečeno, že by jazyky se slabší přítomností izolačního typu, respektive s jinou než izolační vývojovou tendencí nemohly být otevřené přejímání cizích slov, neboť dalším faktorem, který tu hraje roli, je typologická blízkost kontaktujících jazyků.⁽¹⁶⁾ Tu tematizoval sám Skalička, když vysvětloval rezistenci čínštiny vůči přejímání francouzských a anglických slov a naopak otevřenost vietnamštiny vůči přejímání čínských slov⁽¹⁷⁾ strukturní nekompatibilitou potenciálních zdrojových jazyků a přijímajícího jazyka v prvním případě a naopak kompatibilitou zdrojového a přijímajícího jazyka v případě druhém (srov. výše). Předpokládat je snad možno tím snazší přejímání, čím typologicky blíže k sobě oba kontaktující jazyky jsou.⁽¹⁸⁾ Dále pochopitelně působí faktory vnější, jako je míra bilingvismu a postoje mluvčích, zejména snad prestiž zdrojového jazyka. Souhrou všech zmíněných faktorů vzniká jedinečnost kontakto-
vých situací a nepřekvapuje pak, že v rámci největšího projektu, který zkoumal na vzorku 41 jazyků míru přejímání slov, se nedošlo k jednoznačnému výsledku co do příznivosti vůči přejímání slov v závislosti na typologickém charakteru přijímajícího jazyka (srov. Tadmor 2009: 55–56).

Míra izolačnosti, kterou přejímání lexika do jazyka vnáší, je závislá na dalším chování přejatých slov v přijímajícím jazyce. Vůči výše již uvedenému Skaličkovu vyjádření, že přejaté slovo „nutně zůstává

16 To je otázka v dnešní kontaktové lingvistice hojně diskutovaná zejména v kontextu kontaktové vyvolaných změn nelexikálních (srov. Field 2002).

17 U tohoto konkrétního případu zmiňme, že otázka množství výpůjček ve vietnamštině, respektive otázka sino-vietnamské slovní zásoby, vyžaduje reflexi, srov. k tomu důležité poznámky u Vasiljeva (2009: 102–103, 115).

18 K této otázce s ohledem na různé druhy jazykového kontaktu srov. Boček (2021).

z morfologického hlediska nejasné a uplatňuje se jako pojmenování značkové“, je možno namítnout, že tak tomu bude právě jen v jazycích s dominantou izolačního typu a v jazycích, v nichž je zřetelná vývojová tendence posilující prvky izolačního typu. Má-li však jazyk jinou než izolační dominantu a je-li jeho dominanta stabilní, jazyk adaptuje přejímky k obrazu své dominanty: dominantně a stabilně aglutinační či flexivní jazyky si původně značková přejetí morfologicky adaptují, čímž jim dodají prvky těchto typů a vzrůst izolace pak není tak silný. Míra takové adaptace bývá různá a Skaličkovým následovatelům, kteří se touto otázkou zabývají, většinou slouží k subtilnímu porovnávání dvou jazyků s rozdílným chováním v tomto ohledu: slabší morfologickou adaptaci přejímek z dominantně izolačních jazyků v jazycích s flexivní dominantou pak interpretují jako ústup od flexivního typu (srov. Lotko 1980, 1984⁽¹⁹⁾ pro porovnání polštiny s češtinou nebo Kocková 2009 pro porovnání ruštiny s češtinou). Další věcí je míra slovotvorné produktivity, kterou přejaté slovo v novém jazyce získává: je-li silná, přejaté slovo se účastní zvýraznění neizolačních vlastností v daném jazyce, typicky posílení aglutinační slovotvorby v jazycích s dominantou aglutinační či flexivní. Tak si můžeme vysvětlit jako přirozenou například vysokou míru přejímání z němčiny v dominantně flexivní staré češtině, neboť tyto přejímky slouží posléze zároveň k hojnému odvozování dalších slov (srov. Sgall 1958: 78). Morfologicky adaptovaná a slovotvorně produktivní přejatá slova tak představují speciální případy kombinace vlastností různých typů v jazyce: samo přejetí je projev izolačního typu, na výpůjčce a z ní vzniklých dalších slovech se však manifestují i vlastnosti jiných typů. Připomíná to například existenci flexivního rysu (přítomnost exponentu pro sémata rodu, čísla a pádu) na izolačně či aglutinačně tvořeném členu vyjadřujícím sémata kategorie určitosti (srov. určitý člen v němčině nebo rumunštině).

19 Obecněji pak k deflektivizačním tendencím ve slovanských jazycích nejen ve slovotvorbě a lexiku Uličný (2003).

NAMÍSTO ZÁVĚRU

Ve Skaličkových pracích je patrná silná obezřetnost, pokud jde o roli jazykového kontaktu ve vývoji jazyků. Konvergenci jazyků v rámci jazykových svazů vysvětluje Skalička jako výsledek paralelního vývoje, který nepředstavuje vedoucí princip vývoje jazyků. K míšení dochází především na úrovni dialektů, nikoli jazyků. Cizí vliv se manifestuje v oblasti slovní zásoby jako projev izolačního typu, vliv na jiných jazykových rovinách je méně pravděpodobný. Stran možností vnějšího vlivu jazyka na jazyk Skalička zůstává na základních pozicích pražské školy, a je-li tu vůbec možno zaznamenat rozdíly, pak se nám zdá Skaličkův opatrný přístup korelovat s přístupem Pavla Trosta (srov. Trost 1963, 1965) a kontrastovat slaběji s o něco otevřenějším pojetím u Josefa Vachka (srov. Vachek 1962) a snad silněji s hlediskem Bohuslava Havráňka. Ale takovou interpretaci by bylo třeba ověřit detailnějším rozbořem prací zmíněných autorů. Podnětné a hodné dalšího domýšlení je u Skaličky zejména zařazení kontaktologických témat do jeho typologické teorie.

doc. Mgr. Vít Boček, Ph.D.

Etymologické oddělení

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

Veveří 97

602 00 Brno

vbocek@ujc.cas.cz

Příspěvek vznikl s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje
Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

LITERATURA

BOČEK, Vít

2014 *Praslovanština a jazykový kontakt* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny)2021 „On language similarity as a factor in language contact, with a focus on the contact between (Old) Church Slavonic and other Slavonic languages“; in Ilona Janyšková – Helena Karlíková – Vít Boček (eds.): *Old Church Slavonic Heritage in Slavonic and Other Languages* (Praha: NLN), s. 45–62

ČERMÁK, Petr – POETA, Claudio – ČERMÁK, Jan

2012 *Pražský lingvistický kroužek v dokumentech* (Praha: Academia)

FIELD, Fredric

2002 *Linguistic borrowing in bilingual contexts* (Amsterdam: John Benjamins)

GLADKOVÁ, Hana

1990 „B. Havránek a balkanistika“; *Acta Universitatis Carolinae – Philologica: Slavica Pragensia* 34, s. 47–52

JAKOBSON, Roman

1929 *Remarques sur l'évolution phonologique du russe comparée à celle des autres langues slaves* (Prague: Jednota československých matematiků a fyziků)1931a *K charakteristike evrazijskogo jazykovogo sojuza* (Paris: Izdanie evrazijscev)1931b „Über die phonologischen Sprachbünde“; *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* 4, s. 234–240

JANUŠKA, Jiří

2017 *Porovnávání středoevropských jazyků: za horizont strukturních rysů a lexikálních přejímek*; disertační práce (Praha: Univerzita Karlova)

KOCKOVÁ, Jana

2009 „Cizí elementy z hlediska typologie (na příkladu ruštiny a češtiny)“; in Marek Příhoda – Hana Vaňková (eds.): *Slovanské jazyky a literatury: hledání identity* (Červený Kostelec: Mervart 2009), s. 139–144

LOTKO, Edvard

1980 „O typologicky relevantních jevech ve slovní zásobě slovanských jazyků“; *Slavica Slovaca* 15, s. 3–111984 „Flexivnost spisovné češtiny a přejatá vlastní jména“; in Jaromír Dvořák – Jiří Skalička – Edvard Lotko (eds.): *Studia Bohemica 3. Sborník literárněvědných a jazykovědných prací členů katedry bohemistiky a slavistiky* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství), s. 121–125

NEKULA, Marek

2003 „Sprachbund und Sprachtyp“; in idem (ed.): *Prager Strukturalismus. Methodologische Grundlagen / Prague Structuralism. Methodological Fundamentals* (Heidelberg: Winter), s. 79–103

NEUSTUPNÝ, Jiří V.

1997 „Typology in Prague: The legacy of Vladimír Skalička“; in Bohumil Palek (ed.): *Typology: Prototypes, Item Orderings and Universals. Proceedings of the Conference held in Prague August 20–22, 1996* (Prague: Karolinum), s. 29–40

POLÁK, Václav

1949a „Poznámky k západoevropskému svazu jazykovému“; *Slovo a slovesnost* 11, s. 42–43

1949b „La périphrase verbale des langues de l'Europe occidentale“; *Lingua* 2, s. 64–73

POPELA, Jaroslav

1988 „K jazykové typologii“; *Jazykovědné aktuality* 25, s. 95–106

SÉRIOT, Patrick

2002 *Struktura a celek. Intelektuální počátky strukturalismu ve střední a východní Evropě* (Praha: Academia)

SGALL, Petr

1954 „Vývoj flexe v indoevropských jazycích, zejména v češtině a v angličtině. (These kandidátské disertační práce)“; *Acta Universitatis Carolinae: Philologica et historica* 7, 1954 (Praha: Karlova universita), s. 3–15

1958 *Vývoj flexe v indoevropských jazycích, zejména v češtině a v angličtině* (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd)

SKALIČKA, Vladimír

1934 „Zur Charakteristik des eurasischen Sprachbundes“; *Archiv orientální* 6, s. 272–274

1935a *Zur ungarischen Grammatik* (Praha: Filosofická fakulta University Karlovy)

1935b „Notes sur la déclinaison des langues eurasiatiques“; *Archiv orientální* 7, s. 351–354

1935c „Zur mitteleuropäischen Phonologie“; *Časopis pro moderní filologii* 21, s. 151–154

1946 „Sur la typologie de la langue chinoise parlée“; *Archiv orientální* 15, s. 386–412

1948 „Problém jazykové různosti“; *Slovo a slovesnost* 10, s. 80–95

1952 „Indoevropský srovnávací jazykozpyt v novém světle“; *Slavia* 21, s. 37–41

1954 „Vývoj jazyků a společenský řád“; *Studie a práce linguistické. I. K šedesátým narozeninám akademika Bohuslava Havráňka* (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd), s. 308–316

1958 „O příčinách jazykových změn“; in Antonín Dostál (ed.): *O vědeckém poznání soudobých jazyků* (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd), s. 70–74

1959 „Der Zufall in der Sprache“; *Acta Universitatis Carolinae, Philologica* 1, s. 1–7

1960 *Vývoj jazyka (Soubor statí)* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství)

1963a *Úvod do jazykovědy* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství)

1963b „Tipologija i toždestvennost' jazykov“; in Tatjana Nikolaevna Mološnaja (ed.): *Issledovanija po strukturnoj tipologii* (Moskva: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR), s. 32–34

1963c „Typologie a komparatistika“; in Bohuslav Havránek (ed.): *Československé přednášky pro V. mezinárodní sjezd slavistů v Sofii* (Praha: Československá akademie věd), s. 41–45

1966 „Ein typologisches Konstrukt“; *Travaux linguistiques de Prague* 2, s. 157–163

1968 „Zum Problem des Donausprachbundes“; *Ural-Altaische Jahrbücher* 40, s. 3–9

1969 „Über die Typologie der Balkansprachen“; *Les Études balkaniques tchécoslovaques* 3, s. 37–44

1972 „Über die typologische Eingliederung der Balkansprachen“; *Les Études balkaniques tchécoslovaques* 4, s. 27–33

1975a „Lehnwörter und Typologie“; *Revue roumaine de linguistique* 20, s. 409–412

1975b „Hranice sociolingvistiky“; *Slovo a slovesnost* 36, s. 110–115

1975c „Über die Typologie des Estnischen“; in Valmen Hallap et al. (eds.): *Congressus tertius internationalis Fenno-Ugristarum Tallinae habitus* 17.–23. VIII 1970. Pars I. *Acta linguistica* (Tallinn: Valgus), s. 369–373

1976 „Typologischer Vergleich der Balkansprachen“; *Les Études balkaniques tchécoslovaques* 5, s. 5–14

2004a *Souborné dílo. I. díl (1931–1950)*; eds. František Čermák – Jan Čermák – Petr Čermák – Claudio Poeta (Praha: Karolinum)

2004b *Souborné dílo. II. díl (1951–1963)*; eds. František Čermák – Jan Čermák – Petr Čermák – Claudio Poeta (Praha: Karolinum)

2006 *Souborné dílo. III. díl*; eds. František Čermák – Jan Čermák – Petr Čermák – Claudio Poeta (Praha: Karolinum)

TADMOR, Uri

2009 „Loanwords in the world's languages: findings and results“; in Martin Haspelmath – idem (eds.): *Loanwords in the World's Languages. A Comparative Handbook* (Berlin: De Gruyter Mouton), s. 55–75.

TROST, Pavel

1963 „Německé vlivy na slovanské jazyky“; in Bohuslav Havránek (ed.): *Československé přednášky pro V. mezinárodní sjezd slavistů v Sofii* (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd), s. 29–30

1965 „Deutsch-tschechische Zweisprachigkeit“; in Bohuslav Havránek – Rudolf Fischer (eds.): *Deutsch-tschechische Beziehungen im Bereich der Sprache und Kultur* (Berlin: Akademie Verlag), s. 21–28

TRUBECKOJ, Nikolaj S.

[Troubetzkoy] 1931 „Phonologie und Sprachgeographie“; *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* 4, s. 228–234

[Trubetzkoy] 1939 „Gedanken über das Indogermanenproblem“; *Acta linguistica* 1, s. 81–89

UHLENBECK, C. C.

1934 „Oer-Indogermaansch en Oer-Indogermanen“; *Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Afdeling Letterkunde A* 77, č. 4, s. 125–148

ULIČNÝ, Oldřich

2003 „K deflektivizačním tendencím ve slovanských jazycích“; in Ivo Pospíšil – Miloš Zelenka (eds.): *Česká slavistika 2003. České přednášky pro XIII. mezinárodní kongres slavistů, Ljubljana 15.–21. 8. 2003* (Praha: Academia), s. 155–163

URBAN, Mateusz

2007 „Defining the linguistic area/league: An invitation to discussion“; *Studia Linguistica Universitatis Jagellonicae Cracoviensis* 124, s. 137–159

VACHEK, Josef

1962 „On the interplay of external and internal factors in the development of language“; *Lingua* 11, s. 433–448

VASILJEV, Ivo

2009 „The Type of Vietnamese“; in Bohumil Vykypl – Vít Boček (eds.): *Recherches fonctionnelles et structurales 2009* (München: LINCOM Europa), s. 65–100

VRHEL, František

2005 „Vladimír Skalička a lingvistická antropologie“; *Český lid: Etnologický časopis* 92, s. 1–16

VYKYPĚL, Bohumil

2005 *Glossematikstudien. Unzeitgemäße Betrachtungen zu Louis Hjelmslevs Sprachtheorie* (Hamburg: Verlag Dr. Kovač)

2006 *Essais zur Prager Typologie (mit einer Bibliographia typologica Pragensis)* (München: LINCOM Europa)

2008 „Nachwort: Bohemistik, Sprachkontakt, Prager Schule“; in Tilman Berger: *Studien zur historischen Grammatik des Tschechischen. Bohemistische Beiträge zur Kontaktlinguistik* (München: LINCOM Europa), s. 71–83

2021 „Vladimír Skalička, typologie jazyků, staroorientalistika“; in Šárka Velhartická (ed.): *Sto let české staroorientalistiky. České klínopisné bádání, předovýchodní archeologie a spřízněné obory v dokumentech* (Praha: Libri), s. 327–329